

Ташко МАМУРОВСКИ

ТРАГЕДИЈАТА НА ДЕВЕТТЕ АНТИФАШИСТИ НА ПАЈАК ПЛАНИНА

По повлекувањето на германските фашистички окупациони сили од Грција и по спогодбата во Варкиза¹⁾, ЕЛАС (Национално-народно-ослободителна војска), согласно спогодбата, пристапи кон демобилизирање на своите единици и кон предавање на оружјето. Во исто време грчката влада постапува спротивно со потпишаниот договор и врши вооружување на полицијата и жандармеријата за да ја зацврсти својата власт. Но грчката реакција немаше доволно сили да може потполно да ја воспостави својата власт во целата земја. Затоа, таа ги мобилизира довчерашните соработници на окупаторот — бандите на Коларас, Пападопулос, Андон Чауш и други и ги пушти во разуздан терор да го убиваат и да го пљачкаат голоракото население.

Во однос на Македонците од егејскиот дел на Македонија грчката реакција веднаш по договорот во Варкиза почна да го реализира во практика уште од порано разработениот план за тотално физичко уништување на македонскиот народ не само поради неговата национална посебност, туку и затоа што тој за време на Народноослободителната борба застана на страна на антифашистичките сили во Грција и решително се бореше за победата на социјалистичката револуција во Грција и за своите национални и социјални права. Затоа теророт против Македонците од овој дел на Македонија од почетокот на 1945 година уште повеќе се засили. Малтретирањата, апсењата, прогонувањата, силувањата, пљачкањата, потполното уништу-

¹⁾ На 12 февруари 1945 година, во Варкиза, близу Атина, беше потпишан договор помеѓу претставниците на грчката влада и претставниците на ЕАМ (Национално-ослободителен фронт) за прекинување на граѓанската војна која започна на 4 декември 1944 година во Атина. „Егејска Македонија во НОБ 1944—1945“, Т. I, док. 200, с. 298—301.

вае на македонските села зедоа толку широки размери што во споредба со оние од периодот на Балканските војни 1912—1913 година, Првата светска војна 1914—1918 година и диктатурата на Метаксас 1936—1940 година, во многу случаи беа надминати.

Македонскиот народ од егејскиот дел на Македонија се постави пред алтернативата или да ги поднесува сите понижувања заклучно со неговото физичко уништување, или повторно да се бори со оружје в рака. Во оваа ситуација Македонците го одбраа патот кој по традиција го следеа претходните македонски генерации со сопствени сили да ја бранат својата чест и слобода.

Извесен број Македонци, кои за да го избегнат бесот на фашистичките банди, биле принудени да ги напуштаат своите огништа и да бегаат во соседните земји или да се кријат по планините. Многу млади антифашисти како припадници на македонската антифашистичка организација НОФ (Народен ослободителен фронт) и учесници во борбите против окупаторот исто така излегоа во шумата и се подготвуваа за отпор против новиот фашистички режим. Така беше и со активистите од село Баровица, Гүменциска околија, кои поради суровиот терор што го вршеа монархофашистичките банди отидоа во шумата на Пајак планина, во месноста Шеова и се засолнаа во колибата на Летката.²⁾ Пред тоа бил одржан состанок на раководството на НОФ за Гүменциска околија на кој се донесло решение некои од прогонуваните антифашисти да заминат преку граница, а останатите членови на организацијата да дејствуваат на теренот. Младинците од Баровица, по краткиот престој на Пајак планина, исто така требало да ја поминат зимата во Гевгелија.³⁾ Меѓутоа, скривалиштето на илегалците било предадено од шпионите од село Баровица. Така на 17 ноември 1945 година, уште во раните утрински часови, еден одред составен од 29 монархофашисти на чело со еден наредник од „Баталјоните на безбедноста“, вооружени со четири митралези и други автоматски пушки и водени од прочуениот свер на ПАО (Сегрчка ослободителна организација — фашистичка), Мицо Дујамов⁴⁾, облечен во воена униформа; потоа од познатите шпиони: Христо Пипчев, од с. Крива, Гүменциска околија; Тано

²⁾ „Егејска Македонија во НОБ 1945“, Т. II, док. 193, с. 365.

³⁾ Според личните сеќавања на Вангел Ничев-Ориватис, тогашен секретар на НОФ за Гүменциска околија.

⁴⁾ По договорот во Варкиза и демобилизацијата на ЕЛАС, затворениците во Грција беа преземени од владините војски и Англичаните. Така беше преземен и логорот во Солун, „Павлос Мелас“ каде што покрај другите соработници на германскиот окупатор беа затворени а потоа ослободени: Гоно Дујамов и неговиот син Мицо Дујамов од село Баровица. Во јуни 1945 година Мицо Дујамов се појавил во својата околија и во состав на една наоружена чета крстосуваше по селата, пљачкаше и убиваше невини селани исто така како што правел и за време на окупацијата,

Тулупов, од село Баровица; Томас Цикалидис, доселеник од Кавказ и неговиот син Дионисис и од децата на Телкасите, исто така жители на с. Крива, ја опколиле споменатата колиба.⁵⁾ Времето било дождливо и магловието. Илегалците немале поставено стража. Тоа го искористиле монархофашистите и кога наближиле неколку метри до колибата, им наредиле на младинците да се предадат.

Другарите иако немале доволно оружје одбиле да се предадат и стапиле во борба. Бидејќи бурандарите⁶⁾ биле помногубројни и подобро наоружани, младинците не биле во состојба да се ослободат од обрачот на непријателот. Така во нерамнатата борба загинале следните другари:

1. Алеко Василев, од град Гуменца, роден 1914 година — одговорен на НОФ за гүменциските села.

2. Георги Јудов, од село Баровица, роден 1918 година — одговорен за младината во Гүменциска околија.

3. Пено Карамуткин, од село Крива, роден 1920 година — член на Околинскиот одбор на НОФ за Гүменциска околија.

4. Георги Шашев Крлев, од село Баровица, роден 1920 година — одговорен на НОФ за планинските села.

5. Трајо Пенев Ајтов, од село Баровица, роден 1924 година — курир.

6. Георги Траев Шашев, од село Баровица, роден 1920 година — помошник на Георги Шашев Крлев.

7. Ичо Ѓ. Тртев, од село Баровица, роден 1922 година — курир.

8. Мина П. Парлапанов, од село Баровица, роден 1914 година — соработник.

9. Христо Д. Гатов, од село Валгаци, Гүменциска околија, роден 1913 година — соработник⁷⁾.

Заедно со загиналите антифашисти во колибата се наоѓал и Васил Пападопулос од село Валгаци, роден 1913 година. Тој, иако тешко ранет, успеал да избега и да се скрие во околината на с. Купа. Претходно него го видел еден монархофашистички војник, и го пропуштил да побегне. Тој сигурно бил патриот. Но за тоа дознал и Мицо Дујамов, кој го убил војникот со сопствениот пиштол.⁸⁾

Селото Купа граничи со местото каде, што биле убиени деветте другари. Како што пишува Јован Цевелеков во своите сеќавања, селаните, кои тогаш работеле на своите ниви, ги чуле истрелите, но не знаеле во што е работата. Васил Папа-

⁵⁾ „Егејска Македонија во НОБ 1945“, Т. II, док. 206, с. 389.

⁶⁾ Бурандари, грчки квислиншки владини војски од името на злогласниот командант на Атина за време на окупацијата — Бурандас, познат по своите злосторства над населението.

⁷⁾ „Егејска Македонија во НОБ 1945“, Т. II, док. 193, с. 365.

⁸⁾ Види: Јован Цевелеков: „Материјали од поедини настани од село Купа и други“. Ракопис, се чува во ИНИ.

допулос, влечејќи се, стигнал до нивите на кои работеле селаните од с. Купа. Бил многу уморен, крвта речиси му истекла и исцрпен паднал до патот. Нешто подоцна кога селаните си тргнале дома, Марија Паламура и Ѓорѓи Шиников, и двајцата од Купа, го виделе на патот облеан во крв. Сè уште бил жив. Тие го прашале, што му е, кој го ранил? Васил ги замолил да му помогнат и им раскажал што се случило. Марија и Ѓорѓи имале два коња натоварени со компири. Го растовариле едниот коњ и откако го преврзале ранетиот, го качиле на коњот и го однесле на околу 5 километри во близина на с. Купа. Се плашеле да го донесат во селото бидејќи не знаеле какви биле приликите тој ден во селото. Затоа го однесле во колибата на Васил Заркадов, во месноста Штрбо, каде му запалиле оган и му рекле: „Оваа вечер ќе бидеш тука. Ние веднаш ќе ѝ јавиме на организацијата и твоите другари ќе дојдат по тебе“ ...

Вечерта, кога Марија и Ѓорѓи стигнале во селото, Ѓорѓи ѝ пренесол на организацијата за случајот со Васил, а Марија, ќерка на селскиот кмет Ристо Паламура, близок соработник на монархофашистите, го известила татка си. Малку чудно, но селскиот кмет наместо да оди кај своите соработници, дошол првин кај илегалците и им јавил за трагичниот настан. Истовремено им рекол дека утредента ќе мора случајот да им го пријави и на монархофашистите. Меѓутоа, на организацијата и дава предност.⁹⁾

За спасениот Васил Пападопулос дознал и некој непознат Влаз, кој истиот ден отишол и им јавил на бурандарите. Монархофашистите по добиената вест веднаш го блокирале селото Купа и го претресле куќа по куќа, но не го нашле илегалецот.¹⁰⁾ Кога случајот се заборавил, организацијата, пишува понатаму Ј. Цевелеков, го пренесла ранетиот другар до југословенската граница. Таму го прифатиле група патриоти кои ја зеле неговата судбина во своите раце.¹¹⁾

Единствен личен сведок на трагичната смрт на деветте другари е Георги Тртев, таткото на Ичо Тртев.¹²⁾ Во тоа време Георги Тртев се наоѓал во својата скришна колиба, недалеку од своите другари. Тој, кога го чул пукотот на бурандарите, притрчал кон обиколената колиба, наближил на околу триста метри и отворил оган. Но автоматот му се засекол и не успеал да ги прогони бурандарите. Кога се уверил дека тие избегале, отишол на местото на трагедијата, го зел телото на својот син и го скрил во шумата.¹³⁾

⁹⁾ Истото.

¹⁰⁾ „Егејска Македонија во НОБ 1945“, Т. II, док. 211, с. 396.

¹¹⁾ Ј. Цевелеков: Материјали од поедин настани во с. Купа ...

¹²⁾ „Егејска Македонија во НОБ 1945“, Т. II, док. 193, с. 365.

¹³⁾ Истото.

Другиот ден, во неделата, селаните од Баровица, кога дознале за убиството на своите деца, отишле во колибата да ги земат нивните тела. Бурандарите им наредиле да го донесат и оружјето, кое тие не успеале да го земат.

Телата на убиените другари биле во страшна состојба: изрешетени со куршуми, издупени со штикови и со извадени црева кое сведочи за варварството и зверството на нивните убијци.

Селаните ги кренале телата на другарите од Баровица, а другите ги оставиле.

По пладне дошле мажи и од другите села и ги кренале телата на Алеко Василев, Христо Гатев и Пено Карамуткин. Но Георги Тртев не бил со нив бидејќи отишол да им соопшти на другарите во Главната јавка за трагичниот настан.¹⁴⁾ Според неговите исказувања, во убиството на македонските антифашисти учествувале над десет бурандари. Но дополнително е утврдено дека нивниот број изнесувал 29 лица. Било утврдено исто така, дека жената на Иван Гатев од село Баровица, позната шпионка, го сретнала во планината својот внук Георги Ш. Крлев со неколку илегалци. Веднаш по тоа таа отишла кај капетанот Гоно и неговиот син Мицо Дујамов и им јавила дека во планината имало илегалци. Исто така постапил и Гого В. Желков, кој ги издал Ичо Тртев и Пено Карамуткин.¹⁵⁾

Следствено, јавката на илегалците, најверојатно ја предале Гого В. Желков и жената на Иван Гатев.

Монархофашистичките власти со цел да го заплашат народот телата на убиените другари ги пренесле од Баровица во Гуменце и ги изложиле на плоштадот со извадени црева каде што ги држеле неколку дена. Од Гуменце ги пренесле во Ениче-Вардар и таму ги закопале. Но народот остро протестирал и телата на жртвите повторно биле вратени на нивните мајки.

Од куририте, кои по убиството на деветте другари отишле на самото место, се дозна дека населението од околните села било многу уплашено и го опфатило голема паника.

Трагичниот настан негативно се одразил и врз дејноста на месните организации на НОФ. По смртта на другарите настанала голема празнина во редовите на НОФ, која не можела благовремено да се дополни бидејќи организацијата немала доволно кадри.¹⁶⁾ Така, за извесно време се прекинала врската на кадрите на НОФ со околните села и градот Гуменце.

Иако со убиството на деветте активисти организацијата НОФ претрпе тежок удар, народот, сепак не го изгуби моралот и надежта во неговата конечна победа. Тоа се должи, пред сè на обновените контакти на раководството на НОФ со

¹⁴⁾ Исто.

¹⁵⁾ Исто.

¹⁶⁾ „Егејска Македонија во НОБ 1945“, Т. II, док. 231, с. 445.

месното население и на левичарскиот грчки печат, кој го осуди злосторот на монархофашистите и поведе широка кампања против грчката реакција, обвинувајќи ја не само за смртта на деветте антифашисти, туку и за другите злосторства кои ги вршеле врз прогресивните сили. Јавната осуда на бесниот терор од страна на прогресивните сили претставувала и големо охрабрување за настраданото население. Од народот биле испратени во Солун специјални комисији, кои барале осудување на злосторниците.

Под силен притисок на народот била формирана и англо-американска комисија за испитување на подлото убиство на деветте антифашисти.¹⁷⁾ Но за жал, освен распитот што го извршила кај месното население, таа не презела никакви мерки за спречување на бесниот терор кој владеел насекаде.

Поради остриот протест на населението фашистичките шпиони и предавници биле принудени да избегат од селата и да се скријат во градот Гуменце. Тоа им овозможило на демократските сили да ја прошират и да ја засилат борбата против грчката реакција.

Трагичната смрт на деветте антифашисти силно одекна низ цела Гуменциска и Еницевардарска околина и предизвика кај народот уште поголема омраза кон грчката реакција, а нејзините жртви народниот творец ги воспел во своите песни.¹⁸⁾ Таа остана во трајно сеќавање кај младите македонски борци и во времето на Граѓанската војна во Грција (1946—1949) им служела како пример во борбата за национално и социјално ослободување на македонскиот народ.

¹⁷⁾ Истото, док. 222, с. 429.

¹⁸⁾ Ширум целиот Воденски округ се пеела песната:

Ја чујте, чујте млади и стари,/ Кавал ли свири, моми ли пеат./
Ни кавал свири, ни моми пеат,/ Туку ми девет мајки плачат./
Една од нив — Алскова жена,/ Жално зажали, болно зареди./
Ја стани, стани, мила Алеко,/ Стани да видиш дробни си деца./
Што ги остави клетки сираци,/ Клетки сираци без дом и татко./
Не можам, Шило, јаска да станам,/ Црна ми земја снага покрила./
Туку им речи на моите деца,/ Дека татко им за народ загина./
Викна, се провикна син им Горги:/ На школо ќе одам голем да станам./
Тешко им тогаш на тие фашисти,/ Што ми го мојот татко убиле./

Автор на песната е Кочо Хаџигеоргиев, а текстот му го отстапи на авторот на овој прилог, Атанас Мељов-Ацо, тогашен секретар на НОФ за Куфалскиот реон, Солунска околина.